

Avgust Lešnik

Napori socialdemokratskega tabora za ponovno oživitev druge internacionale v letih 1918-1923

Dolgotrajen proces prestrukturiranja znotraj evropske socialne demokracije (v okviru stare - druge internacionale) na tri temeljne struje (na desnico, center in levo¹) se je po koncu prve svetovne vojne manifestiral v organizacijskem preoblikovanju nekdanj formalno enotnega socialnodemokratskega gibanja v tri nove idejnopoliitične usmeritve in gibanja: v drugo /bernsko/ in tretjo /moskovsko/ ter nekoliko kasneje v drugo in pol /dunajsko/ internacionalo. Na pospešitev procesa odcepitve levih skupin iz okrilja starih socialnodemokratskih strank sta vplivala dva odločilna momenta. Prvi: oblikovanje skupne idejne osnove (na temelju analize in ocene svetovne vojne, internacionale in perspektive evropske revolucije). In drugi: pripravljenost na radikalni prelom z reformističnimi strankami - s ciljem razmejitve in ustanovitve novih, revolucionarnih partij. Pripravljalo delo ter potek prve mednarodne socialistične konference v Zimmerwaldu (1915) in druge v Kienthalu (1916) in tudi geneza prezentiranih stališč potrjujejo stalni napor leve, zbrane okrog Lenina, da se protivojna socialdemokratska opozicija združi na revolucionarni osnovi. Prva mednarodna konferenca v začetku vojne - iniciativna konferenca socialistov v Luganu (1914), mednarodni konferenci socialistk in socialistične mladine v Bernu (1915) kot tudi konferenci v Zimmerwaldu in Kienthalu izpričujejo omejeno stopnjo enotnosti in domet opozicijskih skupin. Šele oblikovanje zimmerwaldske leve - kot samostojne skupine z lastno izdelano platformo - je pomenilo prvi korak k združitvi levih sil znotraj zimmerwaldskega gibanja, in sicer na temelju Leninovih programskih gesel o preobrazbi imperialistične vojne v državljansko ter o ustanovitvi nove internacionale. Večje težave so se pojavljale v idejnih pogledih centristov (socialpacifistov) in njihovi pripravljenosti na prelom s socialdemokratsko večino (socialšovinisti). Zato zimmerwaldsko gibanje,² čeprav je odigralo pomembno vlogo pri združevanju protivojne opozicije v Evropi ter istočasno služilo boljševikom kot mednarodna tribuna za propagiranje njihovih idej, ni moglo prevzeti vloge vodilnega jedra in temelja bodoče III. internacionale. Večino v zimmerwaldskem gibanju so vendarle imeli predstavniki centristične (pacifistične) struje; ta je bila sicer pripravljena na kritično in odklonilno sta-

¹ M. Britovšek, *Revolucionarni idejni preobrat med prvo svetovno vojno*, Ljubljana 1969; A. Blänsdorf, *Die Zweite Internationale und der Krieg. Die Diskussion über die internationale Zusammenarbeit der sozialistischen Parteien 1914-1917*, Stuttgart 1979; D. Kirby, *War, Peace and Revolution. International Socialism at the crossroads 1914-1918*, Aldershot 1986.

² *Die Zimmerwalder Bewegung. Protokolle und Korrespondenz I-II* (H. Lademacher), The Hague - Paris 1967; A. Balabanoff, »Die Zimmerwalder Bewegung 1914-1919«, *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* (12. und 13. Jg.), Leipzig 1926 in 1928 /ponatis: Graz 1966/; J. Humbert-Droz, *Der Krieg und die Internationale. Die Konferenzen von Zimmerwald und Kienthal*, Wien 1964; J. Humbert-Droz, *L'Origine de l'Internationale communiste - De Zimmerwald a Moscou*, Neuchatel 1968.

lišče do vojne politike večinske socialdemokratske desnice, ne pa tudi na radikalni organizacijski prelom z njo. Vzporedno je potekala akcija večinskih socialdemokratskih strank (desnice) – kompromitiranih s politiko »nacionalne obrambe« v vojni 1914–1918 ter močno oslabljenih z odcepitvijo levih in centrističnih skupin iz njenih vrst, da v povojnih pogojih vnovično oživijo drugo internacionalo.³

I. Bernska internacionala

Priprave za oživitev druge internacionale so se pravzaprav pričele spomladi 1917, s pripravami na mednarodno socialistično konferenco desnih socialistov in centristov, ki naj bi bila v Stockholmu, avgusta 1917.⁴ Vendar je bil idejni razkol v mednarodnem socialističnem gibanju – spričo teoretično–taktičnih razlik do temeljnih vprašanj tedanjega časa: vojne, miru, revolucije, socializma – premočan, da bi lahko prišlo do »sprave«, do ponovne združitve mnogoterih socialističnih struj v enotno organizacijo.

Konkretnejša pobuda za obnovitev internacionale je bila podana na III. medzavezniški socialistični konferenci v Londonu (20.–24. II. 1918)⁵ z imenovanjem 3–članskega iniciativnega komiteja – A. Henderson (Anglija), E. Vandervelde (Belgija) in A. Thomas (Francija) – ki naj bi pripravil »sklic svetovnega kongresa delavskega gibanja«. Osrednjo pozornost je konferenca namenila vprašanju zavezniških vojnih ciljev in postavitvi temeljev, na katerih naj bo zgrajen bodoči svetovni mir; stališča udeležencev so bila bolj ali manj istovetna s programi njihovih vlad. V tem kontekstu je konferenca sprejela Memorandum o vojnih ciljih,⁶ nekakšen mirovni program Internacionale, v katerem se je zavzela za mir »brez aneksije, brez vojne odškodnine, za pravico narodov do samoodločbe«.⁷ Udeleženci konference – sedaj že prepričani v zmago antantnih sil (po vstopu ZDA v vojno) – so sklenili, da povabijo na socialistični kongres tudi socialdemokratske stranke centralnih sil. Medtem ko so SDS Avstrije, Madžarske in Bolgarije akceptirale londonski memorandum kot skupno podlago za mirovni program Internacionale, so nemški večinski socialisti ponudbo zavrnil; bili so prepričani – po ugodnih mirovnih pogajanjih (za Nemčijo) v Brest–Litovsku⁸ – da je mogoče dobiti vojno in diktirati mirovne pogoje. Takšnim iluzijam je bil podvržen

³ Die II. Internationale 1918/1919. Protokolle, Memoranden, Berichte, Korrespondenzen I–II (Gerhard A. Ritter und Konrad von Zuehl), Berlin–Bonn 1980; R. Sigel, Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918–1923 (I. Darstellung, II. Dokumentation), Frankfurt/New York 1986.

⁴ Pripravljalni (rusko–nizozemski–skandinavski) komite je v posebnem manifestu »Proletarcem vseh dežel« /11. julija 1917/ povabil stranke, priključene Mednarodnemu socialističnemu biroju /MSB/ in Mednarodni socialistični komisiji /MSK/ ter sindikate, včlanjene v sindikalno internacionalo, naj se udeležijo 15. avgusta 1917 konference v Stockholmu. Na njej naj bi pretresali naslednja vprašanja: 1. svetovna vojna in internacionala, 2. mirovni pogoji internacionale in 3. učinkovit program za čim prejšnje prenehanje vojne (A. Balabanoff, Die Zimmerwalder Bewegung, str. 374–375). Predvidena stockholmska konferenca desnih socialistov in centristov se ni nikoli sestala.

⁵ Die II. Internationale 1918/1919 I, str. 15–16.

⁶ Ibidem, str. 693–706.

⁷ Zahtevé, postavljene v Memorandumu, so podobne tistim, ki jih je objavil 8. 1. 1918 ameriški predsednik Wilson v 14. točkah, pa tudi tistim, ki jih je objavil papež Benedikt v okrožnici o miru avgusta 1917 ter sprejela Delavska in kmečka vlada v »odloku o miru« 8. 1. 1917.

⁸ Podrobneje o poteku mirovnih pogajanj ter o nasprotujočih si stališčih voditeljev boljševiške partije

tudi pretežni del nemškega delavskega razreda. V tem je tudi razlog (poleg okrepitev policijskih represalij), da v letu 1918 – vse do poraza na zahodni fronti, ko je postalo jasno, da je vojna za centralne sile izgubljena – nemški proletariat ni organiziral večjih protivojnih akcij.

IV. medzavezniška socialistična konferenca v Londonu (17.–20. IX. 1918)⁹ je sicer »z obžalovanjem« ugotovila, da predstavljajo odklonilna stališča nemških večinskih socialistov do londonskega memoranduma oviro za sklic kongresa Internacionale, toda obenem se je zavedala, da je poraz Nemčije blizu. Udeleženci so sklenili, da pričnejo kljub nasprotovanju SPD s pripravami za sklic svetovnega kongresa delavskih partij vseh dežel, ki naj bi s svojimi sklepi II. internacionale ne samo obnovil, pač pa tudi vplival na mirovno konferenco. Sklep konference je natančneje opredelila angleška Laburistična stranka s predlogom, da naj bo »mednarodni socialistični kongres istočasno v kraju, kjer bo potekala mirovna konferenca«.¹⁰

Neizogibnost poraza (11. XI. 1918 je bila v Compiègne podpisana nemška kapitulacija) je šele prepričala nemške večinske socialiste, da so prešli na »nove« pozicije – na pripravljenost skupnega sodelovanja z antantnimi socialisti na svetovnem socialističnem kongresu. Neposredno po IV. medzavezniški socialistični konferenci so se pričele intenzivne priprave za obnovo II. internacionale. O tem priča vrsta medsebojnih srečanj in obsežna korespondenca med voditelji večinskih socialistov,¹¹ kar je seveda na drugi strani vplivalo tudi na pospešeno akcijo Moskve za ustanovitev III. internacionale.¹² Po predlogu angleške Laburistične stranke,¹³ ki ga je Henderson telegramske predal 18. in 19. decembra 1918 Huysmansu, Vanderveldeju,¹⁴ van Kolu, Brantingu in Frossardu,¹⁵ naj bi bila prva povojna mednarodna socialistična konferenca 6. januarja 1919 v Lausanni. V nadaljnjih medsebojnih dopisovanjih so prvotni predlog vsebinsko, časovno in krajevno usklajevali,¹⁶ nakar so C. Huysmans (sekretar MSB), E. Vandervelde (predsednik MSB), A. Henderson in A. Thomas poslali vabilo vsem socialdemokratskim in delavskim strankam sveta, v katerem so jih pozvali, naj se udeležijo mednarodne konference v Bernu (27. januarja 1919) – z nalogo obnove II. internacionale. Čeprav med uradnimi voditelji zahodnoevropske socialdemokracije ni bilo popolnega soglasja,¹⁷ so si bili vendarle edini v tem, da je potrebno – po zmagi ruskega »oktobra« in izbruha masovnega revolucionarnega gibanja v Evropi – čimprej

do mirovnih pogojev – glej: M. Britovšek, Carizem–revolucija–stalinizem I, Ljubljana 1980, str. 404–428.

⁹ Die II. Internationale 1918/1919 I, str. 133–178.

¹⁰ Ibidem, II, str. 730–732, The Labour Party. Notes on Procedure at the International Labour Conference proposed to be held at the same time and place as the official Peace Conference /ca. Mitte Oktober 1918/.

¹¹ Ibidem, II, str. 724–785.

¹² Komunistička internacionala, I: Stenogrami i dokumenti I. kongresa, Beograd–Gornji Milanovac 1981, str. 225–226, Radiogram CK RKP/b/, 24.12. 1918.

¹³ Die II. Internationale 1918/1919, II, str. 751–758, Labour Party. Memorandum on the International Peace Congress, 17.12. 1918.

¹⁴ Ibidem, str. 760–763.

¹⁵ Ibidem, I, str. 24.

¹⁶ Ibidem, II, str. 765–779.

¹⁷ Vandervelde je npr. nasprotoval – zaradi nemške okupacije Belgije – udeležbi SPD na konferenci.

strniti, prenoviti in reorganizirati socialdemokratske vrste ter nastopiti proti komunističnemu gibanju s »svojo« politično platformo.¹⁸ Prvotni načrt, da bi sklicali socialistično konferenco v kraju, kjer bo istočasno potekala mednarodna mirovna konferenca (Pariz), so morali – zaradi nestrinjanja francoskega ministrskega predsednika G. Clemenceaua (nasprotoval je vstopu državljanov sovražnih dežel v Francijo)¹⁹ – prenesti v nevtralno Švico. Zaradi težav, ki so jih imeli delegati s potnimi dovoljenji, so morali organizatorji prestaviti začetek konference za teden dni.

Na konferenci v Bernu od 3. do 10. februarja 1919²⁰ – v literaturi poznana kot konferenca obnovitve oziroma kontinuitete II. internacionale (od tod je šteta konferenca tudi kot X. kongres druge internacionale) – so sodelovali 103 delegati socialističnih in delavskih strank, v glavnem desni in centristi, iz 26 dežel sveta.²¹ Zaradi prisotnosti nemških večinskih socialistov so sodelovanje na konferenci odpovedali belgijski socialisti in predstavniki Ameriške federacije dela. Vabilu na konferenco se niso odzvale socialdemokratske stranke Italije, Švice in Romunije (vključene v zimnerwaldsko združenje) ter boljševiki in levi eseri.

Osrednja pozornost konference je bila osredotočena na dva problema: 1. vprašanje vojne odgovornosti in 2. vprašanje »demokracije in diktature«.²² Daljša diskusija o vprašanju krivde oziroma odgovornosti za polom II. internacionale avgusta 1914 je izzvenela na eni strani v kritiki in obsodbi stališč in ravnanja SPD med vojno (predvsem s strani francoskih delegatov)²³ ter na drugi strani v pripravljenosti Nemcev, da

¹⁸ Kljub odcepitvi levih (komunističnih) grup, v »okrnjeni« socialdemokraciji še zdaleč ni bilo enotnih pogledov na temeljne probleme socializma. Medtem ko so eni – v duhu časa (z besedami) – priznavali neobhodnost razredne borbe in zakonitost revolucije, sprejemali sovjete kot možno proletarsko organizacijo in diktaturo proletariata kot obliko vladavine, so bili drugi zagrizeni nasprotniki komunizma in zagovorniki blokade ter vojne intervencije proti Sovjetski Rusiji. Vendar pa so bili socialisti enotni v tem, da se je potrebno zoperstaviti proti revolucionarnemu prevratu kapitalističnega sistema v Evropi ter prepustiti družbeni razvoj mirni evoluciji v okviru obstoječega sistema. To stališče bo predstavljalo temelj politične platforme prenovljene II. internacionale.

¹⁹ J. Braunthal, *Geschichte der Internationale II*, Hannover 1963, str. 168.

²⁰ *Die II. Internationale 1918/1919*, I, str. 179–570.

²¹ Iz Nemčije (H. Müller, O. Wels in W. Molkenbuhr /predstavniki SPD/, K. Kautsky, H. Haase in K. Eisner /predstavniki USPD/); Francije (J. Longuet, A. Pressemane, M. Cachin, L. O. Frossard, P. Faure in Mistral /nekdanji minoriteri/, A. Thomas, P. Renaudel, E. Milhaud in E. Poisson /predstavniki nekdanje večine/); Velike Britanije (Ramsay, MacDonald, M. Bonfield in E. Snowden /predstavniki manjšine - ILP/, A. Henderson, J. H. Thomas, C. T. Cramp in G. H. Stuart-Bunning /predstavniki večine/); Avstrije (K. Seitz, W. Ellenbogen, F. Domes, F. Adler); Švedske (H. Branting, G. Moeller); Nizozemske (P. J. Troelstra, F. M. Wibaut); Norveške (M. Tranmael); Danske (N. Bang); Češkoslovaške (A. Nemeč, R. Bechyne); Madžarske (E. Buchinger, S. Kunfi); Poljske (Kurski, V. Kosovskij); Španije (J. Besteiro); Bolgarije (J. Sakasov /predstavnik »širokih«/); Rusije (P. Akselrod, Bienstock, D. Gavronsky /predstavniki menjševikov/, Rubanovič, Souchomlin, N. Rusanov (predstavniki desnih eserov); Finske, Estonije, Letonije, Irske, Grčije, Alzacija-Lorene (S. Grumbach); Gruzije, Armenije, Argentine (J. B. Justo); Kanade, Palestine (B. Locker, S. Kaplan /predstavnik Poalei-Zion/) in Italije (delegacija reformistov /izključeni iz PSI leta 1912/ kot opazovalci).

²² Konferenci je bil predložen naslednji dnevni red: 1. Društvo narodov in obča politika, 2. ozemeljsko vprašanje; 3. mednarodna delavska zakonodaja; 4. nadaljnja usmeritev konference (obnovitev internacionale). Konferenca je izvolila H. Brantinga za predsedujočega ter štiri podpredsednike: M. Wibaut (za nevtralne dežele), J. B. Justo (za Ameriko), A. Henderson (za antante dežele) in K. Seitz (za dežele centralnih sil).

²³ *Die II. Internationale 1918/1919*, str. 43.

obnovijo porušene medsebojne odnose s socialisti vseh dežel in tudi v njihovi izraženi volji po ponovni oživitvi socialistične Internacionale.²⁴ Spričo razcepa v mednarodnem socializmu je na koncu le prevladal skupni interes velikih socialističnih strank iz obeh vojnih taborov in nevtralnih dežel, da se znova »združijo« in – na podlagi »obojestranske splošne odveze za njeno kapitulacijo« ob izbruhu svetovnega spopada²⁵ – obnovijo II. internacionalo.²⁶

Bernska konferenca, ki se je časovno pokrivala z zasedanjem mirovne konference v Parizu,²⁷ ni skrivala ambicij, da bi aktivno vplivala na odločitve pariške konference. Predlagani mirovni načrt Internacionale, ki je podprl predlog za ustanovitev Društva narodov,²⁸ je bil pravzaprav v soglasju s tistim političnim gledanjem, ki je menilo, da lahko Internacionala uspešno deluje le v pogojih miru (K. Kautsky).²⁹ Clemenceau in Lloyd George sta soglašala, da bernska internacionala s svojo delegacijo prisostvuje in spremlja mirovno konferenco (saj se je ta navsezadnje idejno in politično vklapljala v delo pariške konference), kakor tudi, da je njen predstavnik (A. Thomas) vključen v Mednarodni urad za delo, ustanovljen pri Društvu narodov.³⁰ Bernskim organizator-

²⁴ Ibidem, str. 53. MSPD (Mehreithliche Sozialdemokratische Partei Deutschlands) je, kljub ostremu napadu francoskih desnih socialistov (E. Milhau), uspelo – s podporo angleških voditeljev – preprečiti izključitev iz Internacionale. To razhajanje med angleškimi in francoskimi socialisti glede SPD je pravzaprav zrcalna slika nasprotujočih si pogledov oziroma interesov med Francozi in Angleži na mirovni konferenci do položaja Nemčije v povojni Evropi: ali šibka Nemčija in močna Francija (francoski interes) ali ravnotežje moči med Francijo in Nemčijo (angleški interes). /Glej: W. M. Jordan, Great Britain, France and the German problem 1919–1939, Oxford 1943/. Iz povedanega lahko zaključimo, da v stališčih vodstev socialističnih strank, ki so sedaj v večini primerov zasedala ministrska mesta v koalicijskih vladah (skupaj z meščanskimi strankami), še naprej prevladuje »nacionalni« interes nad »internacionalnim«.

²⁵ Ibidem, str. 316. Konferenca je sklenila, da bo končna odločitev o »vojni krivdi« sprejeta na naslednjem kongresu Internacionale (v Ženevi).

²⁶ Konferenca je izvolila stalno komisijo (po dva predstavnika iz vsake nacionalne organizacije) za pripravo konstituiranja Internacionale; za sedež sekretariata je bil določen Amsterdam.

²⁷ 18.1. 1919 se je v Parizu začela mirovna konferenca, na kateri je sodelovalo 25 držav z vseh petih kontinentov, vendar brez Sovjetske Rusije. Dejanske odločitve je sprejemal svet četverice – predsedniki vlad ZDA (Wilson), Velike Britanije (Lloyd George), Francije (Clemenceau), Italije (Orlando). Poglavitna naloga konference ni bila samo sklenitev mirovnih pogodb, temveč tudi – na pobudo Wilsona – ustvaritev Društva narodov, s katerim naj bi zagotavljali mir in varnost s pomočjo mednarodnega sodelovanja. Društvo narodov je sprožilo »problem kolektivne varnosti«, to je odgovornosti vseh v društvu včlanjenih držav za svetovni mir. Temu velikemu vprašanju so bila podrejena še naslednja tri vprašanja: razorožitev, pomirjenje mednarodnih sporov in sankcije proti napadalcu. Pomembno obeležje časa, v katerem je zasedala konferenca, so bile socialne revolucije – nad konferenco je kot senca lebdel strah pred rusko in možno evropsko revolucijo – kar je precej vplivalo na stališča meščanskih vlad na konferenci. Glej Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919, Department of State, 1943.

²⁸ Bernska konferenca je videla v Društvu narodov edino možnost za preprečevanje bodočih mednarodnih sporov, zato je naloga mednarodnega proletariata, da ga podpre. Glede kolonialnega vprašanja je bernska konferenca zahtevala omilitev režima v njih, ne pa tudi odprave kolonialnega sistema. Sporna ozemeljska vprašanja pa naj bi po menju berneške konference reševalo Društvo narodov s pomočjo plebiscita. /Die II. Internationale 1918/1919 II: Arbeiter- und Sozialistenkonferenz in Bern: Resolutionen/. V tem kontekstu je bernska konferenca predstavljala nadaljevanje tistega kurza, ki je pred in med vojno pripeljal večino evropskih socialističnih strank na »nacionalne« pozicije.

²⁹ »Internacionala v vojni ni učinkovito orožje, v svojem bistvu je mirovni instrument. Njena velika historična naloga je boj za mir, razredni boj v miru.« (K. Kautsky, Die Internationalität und der Krieg, Berlin 1915, str. 38–39).

³⁰ Delegacija, ki jo je imenovala konferenca – Branting, Henderson, Huysmans (t.i. »akcijski komite«) ter Cachin, A. Thomas, Renaudel, Longuet, MacDonald in Stuart-Bunning – je bila zadolžena, da preda re-

jem je pravzaprav uspelo, da je konferenca v večini vprašanj presegla medsebojna nasprotja, tako med nacionalnimi partijami kot tudi med različnimi socialističnimi smermi, zastopanimi na konferenci. Večja razhajanja so se pokazala šele pri obravnavanju drugega temeljnega problemskega sklopa – v stališčih do boljševiške revolucije, do odcepitvenega zimmerwaldskega gibanja in do levih sil II. internacionale – ko je A. Thomas v debati na temo »demokracija in diktatura« zahteval jasno stališče konference do vprašanja diktature proletariata kot tudi nedvoumno opredelitev za demokracijo. V tem kontekstu sta bili konferenci predloženi dve resoluciji: večinska (Brantingova) in manjšinska (Longuet–F. Adlerjeva).³¹ Brantingova resolucija je izhajala iz (še danes kako aktualnega) prepričanja, da je pogoj za uveljavitev in ohranitev socialistične družbe 'demokracija' – »socializma brez demokracije ni«. Resolucija sicer direktno ne omenja Sovjetske Rusije in boljševizma, ampak opozarja na – za socializem nesprejemljive – »metode diktature, ki bo pripeljala do državljanske vojne in v končni fazi do diktature reakcije«. V nasprotju z večino, ki je podprla Brantingovo resolucijo (tudi angleški in nemški neodvisni), sta se Fr. Adler in J. Longuet v t.i. »protiresoluciji« ogradila od vsakršne obsodbe boljševiških stališč, za katere »konferenca nima zadostnih podlag,« pa tudi vsaka prenatrjena obsodba bi samo »oteževala združevanje proletariata vseh dežel v prihodnosti«... Pustiti želimo odprta vrata vsem razredno osveščenim revolucionarjem socialističnih partij vseh dežel... Nočemo biti sokrivci neke akcije proti Internacionali, saj bi določena poglavja Brantingove resolucije ('od buržoazije proti ruski revoluciji') lahko postala ovira za medsebojno sodelovanje.«³² Čeprav protiresolucija ni dobila zadostne podpore, pa je večina partij le akceptirala predlog ruske delegacije, da konferenca pošlje v Rusijo študijsko komisijo (v njej naj bi bile zastopane vse socialistične smeri) z nalogo, da poroča Internacionali o gospodarskem in političnem položaju v Sovjetski Rusiji, medtem ko bi vprašanje boljševizma prenesli na dnevni red naslednje konference.³³

In kako so ocenili bernsko srečanje mesec dni kasneje na 1. kongresu KI? Kongresna »Resolucija o odnosu do 'socialističnih' struj in bernski konferenci«³⁴ je v prvem delu obsodila ravnanje glavnih partij II. internacionale ob izbruhu imperialistične vojne – saj so »izdale delavski razred in pod krinko 'obrambe domovine' prešle na stran 'svoje' buržoazije... To je bil trenutek končnega bankrota in propada II. internacionale, pa tudi jasne razmejitevve socialističnega gibanja na tri smeri: na socialšovinistično strujo (večina, ki sedaj deli oblast z buržoazijo ter se z geslom za meščansko 'demokracijo' bori proti socializmu), na strujo centra (socialpacifisti, kautskijanci in neodvisni, ki sedaj propagirajo 'medsebojno amnestijo' voditeljev socialističnih partij

solucijo bernske konference (mirovni načrt) pariški konferenci in skuša vplivati na njene odločitve. (R. Sigel, *Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918–1923*, str. 18).

³¹ Die II.Internationale 1918/1919, II: Arbeiter und Sozialistenkonferenz in Bern, 3.bis 10. Februar 1919 /Resolutionen/.

³² »Protiresolucijo« je podprla večina Francozov, polovica Avstrijcev, Nizozemci, Norvežani, Španci in Irci.

³³ J. Braunthal, *Geschichte der Internationale*, II, str. 173.

³⁴ Stenogrami i dokumenti 1. kongresa KI, str. 144–148.

Nemčije in Avstrije na eni ter Francije in Anglije na drugi strani) ter na komunistično strujo (ki si je že od samega začetka vojne prizadevala za preobrazbo imperialistične v državljansko vojno ter v vrsti držav oblikovala jedra nove Internacionale).« V drugem delu resolucija ocenjuje bernsko konferenco kot poskus, da bi znova združili velike socialistične stranke iz obeh vojnih taborov in nevtralnih dežel, in sicer na podlagi obojestranske splošne odveze za njeno kapitulacijo tik pred svetovno vojno, ter ostro obsoja stališča bernske konference do vseh vprašanj, s katerimi se je ta ukvarjala: o odgovornosti za vojno, o kolonialnem vprašanju, o Društvu narodov, o zakonih za zaščito dela, ki ohranjajo kapitalistično mezdnó suženjstvo itd. Resolucija pripominja, da sestav udeležencev bernske konference dokazuje, da nima svetovni revolucionarni proletariat nič skupnega s to konferenco »internacionale stavkokazov, ki je in ostaja orodje v rokah buržoazije«. Kongres je zato »pozval delavce vseh dežel, naj začnejo odločno borbo proti Rumeni (bernski) internacionali in naj odvrnejo široke ljudske množice od te 'Internacionale' laži in prevare«. ³⁵ Sprejeta resolucija je nedvoumno obsodila tako stališča desnega kot centrističnega krila socialdemokratskih strank ter obenem zavrgla kakršnokoli možnost – ki so jo predlagali centristi v Bernu – skupnega bodočega sodelovanja oziroma preseganja medsebojnih nasprotij.

Vzporedno z bernsko konferenco in delno z istimi delegati je – na iniciativo reformističnih socialdemokratskih strank in sindikatov – potekala mednarodna sindikalna konferenca (Bern, 5.–9. februar 1919), na kateri je bila ustanovljena Mednarodna sindikalna zveza, ³⁶ bolj poznana kot »amsterdamska sindikalna internacionala«. Konferenca je izrazila zahtevo po oblikovanju sindikalne organizacije vseh dežel – svetovnem »parlamentu dela« – ki naj bi s posredovanjem vlad in preko Društva narodov vplivala na spremembo položaja delavskega razreda. S tem v zvezi je bil na konferenci predstavljen program delavske zakonodaje, t.i. »Mednarodna listina dela«, ki naj bi prišla v določbe versajskega sporazuma ³⁷ (med drugim je govorila o izobraževanju delavcev, delu mladoletnih in žena, o osemurnem delavniku, tedenskem odmoru, zaščiti pri delu, o pogojih dela na domu, o minimalni mezdi, o zdravstvenem in socialnem zavarovanju).

Nekaj tednov po bernski socialistični konferenci (26.–29. aprila 1919) se je prvič sestala stalna komisija v Amsterdamu ³⁸ in v glavnem razpravljala o stališčih glede odprtih teritorialnih problemov. V resolucijah, ³⁹ ki so jih predložili pariški mirovni konferenci, so med ostalim sprejeli zahteve po priznanju samostojnih držav (Finske, Gruzije), nadalje protestirali proti intervenciji na madžarsko republiko svetov, zahtevali

³⁵ Ibidem; A. Lešnik, Tretja internacionala – Komintern, str. 17.

³⁶ Internationaler Gewerkschaftsbund, Protokoll der Internationalen Gewerkschafts-Konferenz vom 5. bis 9. Februar 1919 im Volkshaus in Bern, Bern 1919. Konferenci je prisostvovalo 54 delegatov iz 17 dežel.

³⁷ Versajski sporazum je v svoji XIII. točki, ki govori o delavski zakonodaji, le delno upošteval določbe »mednarodne listine dela«. »Okrnjeno« XIII. točko je amsterdamska sindikalna internacionala potrdila in aktivno sodelovala na tistih konferencah Društva narodov, ki so razpravljale predvsem o položaju delavskega razreda.

³⁸ Die II.Internationale 1918/1919, II, str. 573–597.

³⁹ Ibidem, str. 598–606.

uporabo plebiscita na tistih madžarskih ozemljih, ki jih želijo priključiti Češkoslovaška, Romunija in Jugoslavija v svoj državni okvir, priznali so pravico avstrijskim Nemcem po priključitvi k Nemčiji, nadalje so priznali pravico do samoodločbe in politične neodvisnosti Ircem ter priznali pravico Židom do lastnega nacionalnega centra v Palestini in zastopstvu židovskega ljudstva v Društvu narodov.

Po sklepu konference je naslednje srečanje stalne komisije (1.–9. avgusta 1919 v Luzernu)⁴⁰ potekalo v pripravah na internacionalni kongres (osnutek statuta), predviden za 2. februar 1920;⁴¹ poleg tega so se na konferenci ukvarjali še s sankcioniranjem versajskega mirovnega sporazuma. Glede slednjega sta bili konferenci predloženi dve resoluciji: Renaudelova desničarska (večinska) in Longuetova centristična (manjšinska). Večinska resolucija, ki jo je sprejela konferenca kot svoje stališče, je odobrila določbe versajske mirovne pogodbe in s tem antantne zahteve⁴² do Nemčije,⁴³ medtem ko je Longuetova resolucija, ki so jo podprli predstavniki angleške ILP, USPD in Fr. Adler, protestirala proti sistemu pariških mirovnih pogodb,⁴⁴ proti intervencijskim pohodom v Sovjetsko Rusijo in na Madžarsko ter izjavila, da je dolžnost Internacionalne, da podpre rusko revolucijo, kajti sovraštvo – s katerim kapitalistične vlade preganjajo ruske boljševike – ima »svoj izvor v boljševiških naporih, da bi povzročili socialne prevrate,« kar pa je dejansko skupni cilj vseh socialistov. Manjšina si je, podobno kot v Bernu, nedvoumno prizadevala za normalizacijo odnosov z ruskimi boljševiki in je – kljub odklonilnemu stališču do socialne demokracije, ki ga je zavzel 1. kongres KI – še naprej verovala v možnost oblikovanja »enotne fronte« delavskega razreda znotraj neke Internacionalne, ki bi temeljila na načelih »razrednega boja in brez kompromisarstva z meščanskimi strankami.«⁴⁵

Večina (predvsem angleška delavska partija in nemški večinski socialisti) se je pri zavračanju pobud in stališč manjšine sklicevala na principe parlamentarne demokracije

⁴⁰ Ibidem, str. 607–654. Na konferenci je sodelovalo več kot 50 delegatov iz 22 dežel.

⁴¹ Osnutek statuta je formuliral tri temelje, na katere naj bi se opirala Internacionalna: 1. odprava kapitalistične družbene oblike ter zagotovitev popolne osvoboditve ljudstva, potem osvojitve politične oblasti in združevanja produkcijskih sredstev; 2. dolžnost partij je boj proti šovinizmu in imperializmu ter podpora Društvu narodov v zagotavljanju svetovnega miru in odpravi militarizma; 3. zastopanje in obramba interesov tlačanih ljudstev in ras.

⁴² V nobenem parlamentu štirih velikih sil (ZDA, Veliki Britaniji, Franciji, Italiji), ki so krojile povojni zemljevid sveta, ni bila socialdemokratska stranka toliko močna, da bi se lahko zoperstavila parlamentarni odobritvi versajskih določil; od tod njihova podpora antantnemu diktatu na luzernski konferenci.

⁴³ Nemčija je izgubila Alzacijo in Loreno (Francija), pokrajine Moresnet, Eupen in Malmedy (Belgija), severni del Schleswiga (Danska), na vzhodu je izgubila zahodno Prusijo, Poznansko ter Gornjo Šlezijo (Poljska), Gdansk je postal svobodno mesto pod upravo Društva narodov in je sklenil carinsko zvezo s Poljsko, v korist samostojne Litve pa je Nemčija izgubila Klajpedo (Memel). Nadalje je morala Nemčija za 15 let (do plebiscita) odstopiti Franciji Posarje in demilitarizirati Porenje, kamor je antanta postavila svojo vojsko. Nemčiji, ki so ji bile odvzete tudi vse kolonije, so izrecno prepovedali združitev z republiko Avstrijo, medtem ko je Luxemburg stopil iz nemške carinske zveze. S temi določili je Nemčija izgubila v Evropi 73.000 km² in okrog 7 milijonov prebivalcev. Najtežje določilo mirovne pogodbe pa je bila zahteva o plačilu vojne odškodnine (reparacij), ki bi jo morala Nemčija plačati antantnim zaveznikom. Višina reparacij v pogodbi ni bila točno določena; z njo se je ukvarjala posebna antantna reparacijska komisija, ki je izhajala iz dejstva izključne krivde Nemčije in njenih zaveznic za vojno.

⁴⁴ Resolucija je mirovne pogodbe označila kot diktat zmagovalcev in je zato zahtevala njihovo revizijo.

⁴⁵ Die II. Internationale 1918/1919, II, str. 655–682.

je – za katere se Internacionala zavzema – in ki zavračajo vsakršno obliko diktature in s tem seveda tudi boljševiški sistem. Prav zaradi nasprotujočih si stališč do boljševiške Rusije je spodletel poskus dejanske obnove II. internacionale.⁴⁶

Pod vplivom splošnega evropskega revolucionarnega vrenja in nestrinjanja s politiko večine so se pričele centristične socialdemokratske partije idejno vse bolj oddaljevati od bernske internacionale, kar je imelo za posledico tudi preložitve (na predlog avstrijske socialdemokratske stranke) predvidenega februarskega kongresa Internacionala na konec julija. Medtem je cela vrsta SDS (Švice, Avstrije, Italije, Nemčije (USPD), Francije, Španije, Norveške, Amerike)⁴⁷ prekinila svoje zveze z bernsko internacionalo. Okrnjena ženevska konferenca, ki je zasedala kot XI. kongres II. internacionala (od 31. julija do 5. avgusta 1920),⁴⁸ je imela na dnevnem redu nehvaležno točko (prenešeno z bernske konference) – dati dokončni odgovor na svetovno-zgodovinsko vprašanje o odgovornosti za svetovno vojno. Glede kočljivega vprašanja sta se oblikovali dve stališči: angleška delegacija je obravnavo o vojni krivdi zavračala z utemeljitvijo, da naj se kongres ne obrača v preteklost, pač pa naj obravnava bodoče naloge, medtem ko so Francozi in Belgijci vztrajali pri razpravi in izreku sodbe. Zagato so rešili nemški večinski socialisti s predložitvijo spomenice »K zagovoru za svetovno vojno«. Kongresna komisija je ugotovila, da je SPD v svoji spomenici sama pojasnila, da je »nemška revolucija – na veliko nesrečo sveta in nemškega naroda – izbruhnila pet let prepozno, zato se ni bilo mogoče uspešno boriti proti imperializmu in militarizmu... cesarska Nemčija je s kršitvijo nevtralnosti Belgije in s trpinčenjem prebivalstva zasedenih ozemelj storila zločin proti mednarodnemu pravu... republika Nemčija se je obvezala popraviti posledice vojne, ki jih je storila cesarska Nemčija«. ⁴⁹ Izjava o odgovornosti za svetovno vojno, ki jo je podala SPD, je zadovoljila kongres.

V nadaljevanju je kongres razpravljal o programskih nasprotjih med boljševiki in socialdemokrati – o tistem pomembnem vprašanju in nanj izrečenem odgovoru, ki bo idejno in programsko ne samo ločil II. in III. internacionalo, pač pa bo tudi nenehen vir medsebojnih nesoglasij. Podlaga za kongresno razpravo je bila »Resolucija o političnem sistemu socializma«, ⁵⁰ ki jo je pripravila komisija pod predsedstvom S. Webba. Resolucija je v uvodu pojasnila, da je postala odprava kapitalističnega sistema in prevzem politične oblasti s strani delavskega razreda – kot se je to pokazalo v vojni in na mirovnih pogajanjih – zgodovinska nujnost. Glede vprašanja metod in oblik boja delavskega razreda za prevzem politične oblasti resolucija kategorično zavrača uporabo sile in terorja (in tu se sedaj loči od boljševiške ideologije): »Glavna naloga delavske vlade je zagotovitev demokracije v socializmu... Svoje politične organizacije socializem

⁴⁶ J. Braunthal, *Geschichte der Internationale, II*, str. 176.

⁴⁷ Te socialdemokratske stranke so ustanovile v začetku leta 1921 na Dunaju centristično, t.i. »drugo in pol internacionalo«. *Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien vom 22. bis 27. Februar 1921*, Wien 1921.

⁴⁸ Bericht des Internationalen Sekretariats an den Genfer Internationalen Kongress am 31. Juli 1920, o.O., o.J.

⁴⁹ Ibidem, str. 10–11.

⁵⁰ Ibidem, str. 36–38.

ne bo gradil na diktaturi... Svoje naloge ne more iskati v tlačenju demokracije, temveč je njegova zgodovinska naloga veliko večja – doprinesiti k popolnemu razvoju demokracije. Pod demokracijo naj se razume parlamentarna demokracija, kajti parlament zastopa vso oblast ljudstva.«⁵¹ V diskusiji sta Vandervelde in Scheidemann pozdravila jasno ločitev med moskovskim komunističnim sistemom in demokratičnim sistemom II. internacionale. J. H. Thomas je povedal, da angleški delavci nasprotujejo uvedbi Leninove diktature v Angliji in v tem primeru grozijo s stavko. T. Shaw (član laburistične stranke in angleške delegacije – študijske komisije – ki je aprila 1920 raziskovala razmere v Sovjetski Rusiji) je obsodil komunistični sistem kot sistem tiranije, »izvrševan od prgišča ljudi«. Proti kongresni resoluciji in obsodbi boljševizma je glasoval in nastopil edino N. MacLean (delegat ILP), ki je izjavil, da je v deželah z močno delavsko organizacijo možna revolucija po mirni poti, vendar ni v Rusiji pred revolucijo obstajala nobena masovna organizacija delavskega razreda. Napaka II. internacionale je bila, je trdil MacLean, da je obsodila boljševizem, namesto da bi mu ponudila roko; na ta način bi se tretja vrnila k stari – drugi internacionali.

Kljub notni obsodbi boljševizma je kongres naložil angleški delavski stranki, naj prevzame vlogo posrednika med internacionalo in socialističnimi strankami, ki na kongresu niso bile zastopane – s ciljem ponovne vzpostavitve medsebojnih stikov in s tem notnosti Internationale.⁵² Kongres je na koncu sprejel še v Luzernu pripravljeni osnutek statuta,⁵³ prestavil sedež sekretariata Internationale v London ter sklenil, da bo naslednji kongres Internationale v Bruslju leta 1922, do katerega pa ni prišlo.⁵⁴

II. »Dunajska« internacionala

Potem ko so propadli poskusi centristične manjšine – tako na bernski konferenci II. internacionale (februarja 1919) kot tudi na srečanju njene stalne komisije v Luzernu (avgusta 1919) – da bi se obnovljena II. internacionala »ogradila od vsakršne obsodbe boljševiških stališč, ker bi to lahko postala ovira za morebitno združevanje proletariata vseh dežel v prihodnje«, so se centristične socialdemokratske stranke (Švice, Avstrije, Nemčije, Italije, Francije, Španije, Norveške, Amerike), ki so še naprej verovale v možnost oblikovanja »enotne fronte« delavskega razreda znotraj neke skupne internacionale, odločile – tudi pod vplivom splošnega revolucionarnega gibanja in porasta zanimanja za KI – da prekinejo organizacijske stike z bernsko internacionalo.

Posledica takšne odločitve je bila neudeležba omenjenih strank na ženevskem kongresu bernske internacionale, ki je zasedal skoraj istočasno kot 2. kongres KI (avgusta 1920). V takšni situaciji – ko je vpliv bernske internacionale na mednarodni socializem upadal – je okrnjeni ženevski kongres zadolžil angleško laburistično stranko

⁵¹ Ibidem.

⁵² J. Braunthal, *Geschichte der Internationale*, II, str. 178.

⁵³ R. Sigel: *Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918–1923 (Dokumentation)*, str. 126–131: Statut der II. Internationale, Genf 1920.

⁵⁴ J. Braunthal, *Geschichte der Internationale*, II, str. 179.

/LP/, da prevzame vlogo posrednika med Internacionalo in socialističnimi strankami, ki na kongresu niso sodelovale. Po objavi »21 pogojev« KI in najavi centristov, da se združujejo v povsem novo internacionalo, je LP – skladno s sklepom ženevske konference – naslovila »odprto pismo« socialističnim in komunističnim strankam sveta,⁵⁵ in v njem dala pobudo, da bi ponovno vzpostavili medsebojne organizacijske stike ter dosegli enotnost Internacionalne. V »pismu« je LP po eni strani obrazložila poglede in stališča bernske internacionalne do tistih ključnih problemov socialističnega gibanja, ki so bila izvor nesoglasij med posameznimi strujami znotraj gibanja, po drugi pa izrazila nujnost, da se – v dobrobit socializma – čimprej presežejo medsebojna nesoglasja ter doseže organizacijska enotnost gibanja. V točki »Vojna in Internacionala« pismo ugotavlja, da ob izbruhu vojnega spopada Internacionala na konferenci v Bruslju (29.–30. julija 1914) ni bila dovolj močna, da bi preprečila militaristično naravnost kapitalizma in imperializma. Po mnenju LP so objektivne okoliščine (transportne težave, vizumi...) kot tudi različni pogledi znotraj socialističnega gibanja na zlom internacionalne onemogočili sklic mednarodne socialistične konference v prvih letih vojne. Tistih nekaj konferenc socialistov pa je bilo tako nereprezentativnih, vključno s Stockholmom 1917. leta, ki ga je sklicala II. internacionala, da niso mogle rešiti problemov, postavljenih pred celotno socialistično gibanje. Šele po podpisu premirja so okoliščine omogočale, da je bila lahko, tokrat na pobudo Britancev, sklicana konferenca v Bernu, ki naj bi ponovno združila socialistično gibanje v enotno mednarodno organizacijo. Ti poskusi so se nadaljevali v Amsterdamu (aprila 1919), Luzernu (avgusta 1919) in Ženevi (avgusta 1920). »Britanci smo bili mnenja, da naj nacionalno socialistično gibanje ohrani svojo avtonomijo ter se na mednarodni ravni poveže v skupno organizacijo; na ta način bi se preprečila mednarodna delitev gibanja, ki je posledica različnosti politike nacionalnih sekcij. V svojih prizadevanjih nismo bili uspešni,« ugotavlja LP v pismu, saj je »antipropagandi uspelo ločiti nacionalne sekcije od II. internacionalne,« češ da je ta izdala mednarodni socializem. LP v tem kontekstu ugotavlja, da je večina socialističnih strank med vojno podprla nacionalne obrambne bloke z njihovimi vladami vred; tu je bilo samo nekaj izjem, ki so lahko obtoževale druge. Zato Internacionalne ne gre ocenjevati po njeni politiki v vojnih letih. V nadaljevanju pismo ugotavlja, da je II. internacionala izpolnila svojo internacionalistično dolžnost do sovjetske oblasti, saj si je z vsemi sredstvi, tako gospodarskimi kot političnimi, prizadevala preprečiti in ovirati antantno politiko in njeno reakcionarno vojaško intervencijo v Sovjetski Rusiji in na Madžarskem. Pismo namenja posebno pozornost stališču do »ruske revolucije«, saj ugotavlja, da je njen rezultat konfrontacija mednarodnega socializma ter delitev gibanja na dva tabora. »Boljševizem je uvedel metodo merjenja politične moči z oboroženo silo in sedaj poskuša ohraniti svojo moč z istimi metodami... II. internacionala zato zavrača boljševizem na takšnih osnovah... Vsak socialist, ki ima vsaj nekaj mednarodnega instinkta, bo uvidel, da Internacionala – zasnovana na moskovskih principih – ne more nikoli predstavljati česa več kot samo najmanjšo in najmanj vplivajočo frakcijo socialističnega gibanja v različnih državah...

⁵⁵ R. Sigel, Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918–1923, II, str. 136–140.

Zahtevamo združeno internacionalo, ki bo temeljila na liberalnejših osnovah, kot pa to zahteva Moskva... Želimo ohraniti stike z našimi kolegi v vsaki državi ter želimo biti prisotni na njihovih konferencah, se z njimi konzultirati, jim pomagati in prositi za pomoč, toda odločno moramo odkloniti moskovske pogoje in moskovske metode kot pogoj za nadaljnje sodelovanje.« Pismo LP v zaključku apelira na socialistične in komunistične partije, da aktivno podprejo pobudo za ponovno vzpostavitev delovanja enotne Internationale. Svojo pobudo utemljuje LP z ugotovitvijo, da sta se »imperializem in njegov dvojček kapitalizem zaznamovala s sramoto in zaničevanjem; njun poraz je bil v svetu proglašen za odgovornega za masakre in revščino človeštva«. Ob tem se socialističnemu gibanju zastavlja vprašanje, kako izkoristiti ranljivost kapitalizma.⁵⁶ »Te priložnosti so bile predstavljene socialistom različnih držav na različne načine. V eni skupini držav je bila revolucija možna, v drugih – edino zavzetje političnih institucij. Toda vse so bile pozvane k sodelovanju in podpori pri zavzemanju najbolj ustreznih metod. Namesto enotnosti se je pojavila neenotnost; militantne sile so se razdelile in več pozornosti je bilo dano medsebojnim napadom kot pa napadanju skupnega sovražnika... Socialistično gibanje, ki bi se moralo združevati, se sedaj izgublja v brezpomembnih notranjih fevdih. Naslavljamo vsem socialističnim sekcijam prošnjo, da posvetite tej zadevi vso pozornost, še posebej, da bi zavrnilo podporo sektorskemu gibanju in nam posredujete vaše poglede, da bomo lahko poiskali najboljše rešitve in obveznosti, ki nam jih je naložila ženevska konferenca. Nikakršnih dvomov ne sme biti, na kakšnih osnovah bo zgrajena socialistična internacionala; vsaki socialistični grupi mora zagotoviti svobodo dela (avtonomijo), skladno z njenimi možnostmi, da bo ta lahko dosegla svoj in skupni cilj. Odklanjamo sodelovanje v sektorskih gibanjih, ker smo prepričani, da se bodo socialistična telesa sveta strinjala z nami, da ne bo delo z inspiracijo majhnega ekskluzivizma nikoli dalo socializmu internacionalne organizacije, ki jo ta potrebuje.«⁵⁷

Poskus britanskih laburistov oziroma desnih socialistov, da bi na osnovah bernske internationale združili mednarodno socialistično gibanje, ni bil uspešen, saj so bili preveč kompromitirani tako s socialšovinizmom kot tudi z napadi na »ruski oktober«; na drugi strani pa je politika kominterne, ki je dobivala vse večji vpliv, z »21 pogoji« zahtevala brezpogojen razcep in ne združitev gibanja. V ostrem razcepu med desnim in levim krilom mednarodnega delavskega gibanja, ki ga je sedaj (v letu 1920) še dodatno potenciral zahtevani odcep levece od centra, je pobuda za združitev gibanja prešla v roke centristov; posredniško vlogo so optimistično gradili na svoji medvojni so-

⁵⁶ Sporočilo R. Luxemburg je bilo naslednje: »Svetovna vojna je postavila družbo pred alternativo: ali nadaljnje trajanje kapitalizma, nove vojne in nagel propad v kaosu in v anarhiji ali odprava kapitalističnega izkoriščanja... Socializem je v tej uri edino rešilno sidro človeštva. Nad podirajočimi se zidovi kapitalistične družbe plamenijo kot ognjen menetekel besede 'Komunističnega man'festa': Socializem ali propad v barbarstvo!« (B. Debenjak, V alternativni marksistične študije, Ljubljana 1974, str. 215).

⁵⁷ IISG Amsterdam, Archiv LSI, C.22/17-19: Letter from British Labour to the Socialist and Communist Parties of the World.

cialpacifistični politiki,⁵⁸ pa tudi na povojnih srečanjih socialistov, kjer so se modro ogradili od vnaprejšnje obsodbe boljševiške revolucije. Odpoved nadaljnjemu organizacijskemu povezovanju z drugo (bernsko) internacionalo kot tudi nerazumevanje oziroma nepriznavanje različnosti pogojev, v katerih deluje nacionalno delavsko gibanje s strani moskovske internacionale, je centriste napotilo k snovanju lastne internacionale, ki naj bi v bodoče le združila gibanje.

Konkretni koraki v snovanju nove internacionale so bili storjeni na preliminarni konferenci 5.-7. decembra 1920 v Bernu, na kateri so sodelovali predstavniki najpomembnejših centrističnih strank: Neodvisne socialdemokratske stranke Nemčije, Socialdemokratske delavske stranke nemške Avstrije, Socialistične stranke Francije, Neodvisne delavske stranke Velike Britanije, Socialdemokratske delavske stranke Rusije (menjševiki), Socialdemokratske stranke Švice in Nemške socialdemokratske delavske stranke v češkoslovaški republiki.⁵⁹ Prvenstvena naloga konference je bila, da oblikuje takšne programske temelje, ki bodo sprejemljivi za večino socialističnih strank, kar naj bi seveda omogočilo združitev le-teh v novo internacionalo; udeleženci so svoja stališča predstavili v »Pozivu socialističnim partijam vseh dežel«. ⁶⁰ V uvodu je »poziv« skiciral svetovno politično situacijo, za katero ugotavlja vzpon in prevlado kapitalističnega gospostva (ameriškega, britanskega, francoskega in japonskega) v svetu, ki je povrh vsega še militaristično naravnano proti proletarskim revolucijam v srednji in vzhodni Evropi kot tudi proti kolonialnim ljudstvom, ki hrepenijo po svobodi. In prav zato se mora proletariat zoperstaviti proti gospostvu kapitalizma s svojo lastno politiko in z močno internacionalno organizacijo, je rečeno v apelu. Svojo zahtevo po novi internacionali so udeleženci utemeljili z ugotovitvijo, da niti sedanja II. niti III. internacionala nista kos nalogam, ki stojijo pred celotnim mednarodnim delavskim gibanjem: II. internacionala pravzaprav ne obstaja več, kajti stranke, ki so danes združene v njej, zastopajo samo reformistično krilo mednarodnega delavskega gibanja, medtem ko je v III. internacionali združeno samo komunistično krilo, ki si prizadeva po sklepu svojega II. kongresa prej za cepitev kot za združitev celotnega proletarskega gibanja. III. internacionali očita poziv, da je prisilila svoje članice k sprejemanju boljševiških metod, da je uničila njihovo avtonomijo z diktatorsko premočjo svoje centrale in da si zavestno prizadeva razbiti tiste socialistične partije, ki se niso popolnoma podredile temu diktatu. Na koncu je »apel« pozval socialistične partije, naj pošljejo delegate na mednarodno socialistično konferenco, ki bo na Dunaju 22. februarja 1921.⁶¹ Pred dunajskim zasedanjem se je sestala v Innsbrucku (8.-10. januarja 1921) še petčlanska komisija (F. Adler, R. Grimm, G. Ledebour, J. Longuet, E. Wallhead), imenovana na

⁵⁸ »Svetovna vojna cepi socialiste na različne tabore, in to pretežno na različne nacionalne tabore. Internacionala ni sposobna, da bi to preprečila. To pomeni, da v vojni ni učinkovito orožje, v svojem bistvu je mirovni instrument. Njena velika historična naloga je boj za mir, razredni boj v miru.« (K. Kautsky, *Die Internationalität und der Krieg*; str. 38-39).

⁵⁹ Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien vom 22. bis 27. Februar 1921, Wien 1921, str. 7.

⁶⁰ Ibidem, str. 5-8.

⁶¹ Ibidem.

bernski preliminarni konferenci, da pripravi potrebne dokumente; komisija je izdelala osnutek statuta in določila poročevalce k posameznim točkam predvidenega dnevnega reda: 1. konstituiranje (nove internacionale), 2. imperializem in socialna revolucija (Wallhead), 3. metode in organizacija razrednega boja (Adler), 4. internacionalni boj proti kontrarevoluciji (Ledebour).⁶²

Sklic dunajske konference je bil pravzaprav odgovor oziroma odraz nestrinjanja centristov s politično usmeritvijo tako II. kot III. internacionale: prvi so dali vedeti, da se s svojo politiko podreja interesom buržoazije, kar je nesprejemljivo v času revolucionarnih nastopov proletariata in prebujanja kolonialnih ljudstev, drugi pa so odgovorili, da ne sprejemajo diktiranih »21 pogojev« in zato ustanavljajo svojo internacionalo. Poskus moskovske in bernske internacionale, da bi »prisilili« centriste, naj se vendarle odločijo in podredijo eni ali drugi strani, v letih 1920–21 še ni uspel.

Na socialistični konferenci centristov, ki je potekala na Dunaju od 22.–27. februarja 1921, se je zbralo 80 delegatov, ki so zastopali 20 socialističnih strank iz 13 držav.⁶³ Sodelujoče stranke so se združile v novo internacionalo, imenovano Mednarodna delavska skupnost socialističnih strank (Internationale Arbeitsgemeinschaft sozialistischen Parteien /IASP/),⁶⁴ znano tudi pod nazivi »Dunajska internacionala«, »Dunajski urad« oziroma, kot so jo posmehljivo imenovali njeni nasprotniki, »druga in pol (poltretja) internacionala«. ⁶⁵ Potrebo po novi internacionali kot tudi njen cilj je na konferenci predočil F. Adler; dejal je, da sta tako ženevski kongres II. internacionale kot moskovski kongres KI zastopala samo tretjino svetovnega proletariata. Naloga »dunajskega združenja« predstavlja poskus organiziranja internacionale bodočnosti, ki naj bi povezala celotni svetovni proletarijat v mednarodno organizacijo. Izpolnitve te ključne naloge ni možno pričakovati, je dejal F. Adler, niti od okrnjene II. internacionale, v kateri ni večinskega dela ruskega proletariata, niti od enostranske KI, v kateri ni angleškega proletariata. Cilj, h kateremu teži »združenje«, je zgraditev takšne internacionale, ki bo združevala vse gibanje. V nadaljevanju si je F. Adler zastavil vprašanje, kako priti do tega cilja, in ugotovil, da niti II. niti III. internacionala z medse-

⁶² Ibidem, str. 8–9.

⁶³ Ibidem, str. 133–135. Iz Nemčije (10), Velike Britanije (5), Francije (5), Jugoslavije (SDS Slovenije /Z. Bernot, E. Kristan/, SDS Hrvatske–Slavonije /Bornemissa/, SDS Srbije /Topalović, Lapčević, Djurić, Jakšić/), Latvije (3), Litve (2), Avstrije (12), Romunije (7), Rusije (7), Švice (6), Češkoslovaške (8), Madžarske (4) in židovske organizacije Poalei Zion (4).

⁶⁴ IISG Amsterdam, Archives Adler, Archives 2 1/2; Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien vom 22. bis 27. Februar 1921, Wien 1921 (ponatis: Ferlin–Bonn 1978); H. Steiner, Die Internationale Arbeitsgemeinschaft Sozialistischer Parteien (2 1/2 Internationale) 1921–1923; Annali della Fondazione Giangiacomo Feltrinelli 23/1983–84, Milano, str. 45–64.

⁶⁵ Tako jo je krstil Karl Radek v svojem spisu Theorie und Praxis der 2 1/2 Internationale, Hamburg 1921. Radek je v ostri in posmehljivi polemiki nastopil proti ustanovitvi centristične internacionale: »Lažnivci in izdajalci sklicujejo dunajsko konferenco...« IASP je primerjal na eni strani z »bordelom«, na drugi pa z »izmečkom svetovne revolucije« (Ibidem, str. 53, 56). Nič manj ostri niso bili v ocenjevanju centristične pobude ostali boljševiski voditelji (Lenin, Trocki, Zinovjev idr.) v spisu Die Helden der Wiener Konferenz, hrsg. KP Österreichs (Sektion d. III. Internationale), Wien 1921.

bojno kontradiktorno politiko ne ponujata nikakršne rešitve tega zapletenega vprašanja: medtem ko je II. internacionala v defenzivi, je III. v ofenzivi. F. Adler je videl rešitev v skupnem zasedanju z moskovsko internacionalo,⁶⁶ na katerem naj bi rešili temeljno vprašanje nadaljnega razvoja mednarodnega delavskega gibanja, to je vprašanje zgodovinske perspektive, vprašanje presoje zgodovinske situacije – ali se sploh lahko pričakuje socialistična svetovna revolucija v doglednem času, potem ko se je po usihanju revolucionarnega vala kapitalistični družbeni red obdržal. Pri tem se je skliceval na Leninovo stališče iz leta 1914, da odpira svetovna vojna epoko svetovne revolucije; objektivni pogoji so bili torej dani in samo od iniciative revolucionarnih delavskih strank je bilo odvisno, ali bodo sposobne izpeljati revolucijo... Toda ob zasedanju dunajske konference, je ugotavljal F. Adler, ni bilo več nikakršnih simptomov za revolucijo, kot je bilo to v času Zimmerwalda.⁶⁷ Stranke – ustanoviteljice, ki so pripadale mednarodnemu »centru«⁶⁸ torej niso sprejele niti idejnih konceptov reformistične II. internacionale niti revolucionarnih konceptov III. internacionale. Opredelevale so se za srednjo pot med socialdemokratskim reformizmom in boljševiško revolucijo,⁶⁹ kar je bilo zaznati tudi v zaključkih oziroma v statutu, tezah in resolucijah o »Imperializmu in socialni revoluciji« ter o »Metodah in organizaciji razrednega boja«, ki jih je sprejela dunajska konferenca.⁷⁰ Po statutu so lahko k Delavski skupnosti pristopile samo tiste socialistične stranke, ki niso pripadale niti drugi niti tretji internacionali in ki so se obvezale, da ne bodo vodile nikakršnih pogajanj za morebitno priključitev k drugim mednarodnim organizacijam. Statut je opredelil pravico vključenih strank, da skupno oblikujejo svojo mednarodno politiko; sklepi Delavske skupnosti pa so obvezni za vse njene članice.⁷¹ Za izvajanje sklepov Delavske skupnosti so izvolili poseben izvršni komite, v katerem so bile zastopane priključene stranke. Ta je imenoval biro petih članov (Adler, Grimm, Ledebour, Longuet in Wallhead) in za sekretarja izvolil F. Adlerja.⁷²

⁶⁶ Do srečanja je res prišlo na skupni konferenci IK vseh treh internacional v Berlinu, od 2.–5. aprila 1922.

⁶⁷ Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien vom 22. bis 27. Februar 1921, str. 24–32, F. Adler: Methoden und Organisation des Klassenkampfes.

⁶⁸ »Imamo takšne tovariše, ki jih beseda 'center' spravlja v zadrego. Sam pa celo priznavam krivdo, da sem bil prvi, ki je uporabil ta izraz. Že pred svetovno vojno sem bil prepričan, da je pogoj za enotnost in strnjnost naše stranke v tem, da stopa po poti centra,« je izjavil O. Bauer (Protokoll des Parteitages SDAP 1920, Wien 1920, str. 240).

⁶⁹ »Prepričan sem, da je moč navzkrižje, o katerem je govor, kratko formulirati z naslednjimi besedami: druga internacionala... si je vedno bolj nadevala obliko internacionale družbene reforme in se vedno bolj omejuje na družbeno reformo, medtem ko se hoče tretja internacionala – kar jasno izhaja iz vseh njenih resolucij in tez – zavestno omejiti na to, da bo internacionala družbene revolucije,« je opredelil F. Adler odmik od dveh nasprotujočih si front, ki sta jih predstavljala reformizem in komunizem. Protokoll des Parteitages SDAP 1921, Wien 1921, str. 198.

⁷⁰ Protokoll, str. 109–116.

⁷¹ Ibidem, str. 113.

⁷² Ibidem, str. 132.

Idejno usmeritev tako centristične struje kot »dunajske internacionale« so utemeljili predstavniki avstromarksizma.⁷³ Njihovo⁷⁴ konkretno videnje »preobrazbe kapitalistične družbe v socialistično« je bilo iznešeno v stališčih, da naj se znotraj kapitalizma podvzemajo bolj ali manj radikalni prijemi in reforme socialističnega značaja, da naj se izvaja koalicija z nesocialističnimi strankami, zavrne naj se ideja diktature proletariata oziroma da se mora ta ideja bistveno modificirati. Kako? Poglejmo si stališča Maxa Adlerja in Otta Bauerja. Prvi je v spisu Marksistično pojmovanje države (1922)⁷⁵ vztrajal pri tem, da je potrebno razlikovati socialno demokracijo od politične. Socialna demokracija je zanj mogoča šele v brezrazredni družbi, medtem ko »vse druge dosedanje oblike, ki jih sicer tudi pojmuje kot demokracijo, imenujemo politična demokracija«. ⁷⁶ Ker predstavlja politična demokracija vedno določeno obliko razredne vladavine, brez diktature sploh ni mogoča. Zato tudi »diktatura proletariata ni več nekaj nezaslišanega, temveč je – čeprav v obliki politične demokracije – zamenjava buržoazne s proletarsko diktaturo«. ⁷⁷ Predvsem je hotel na ta način poudariti, da diktatura in demokracija nista nobeni protislovji, saj je vsaka oblast neke vrste diktatura. Enaka stališča je zastopal na kongresu stranke v Lienzu (1926): vsaka politična demokracija je v bistvu diktatura, zato mora stranka usposabljalati delavski razred ne le za obrambo republike, temveč tudi za vzpostavitev proletarske razredne oblasti, demokratskega socializma, ki je sicer prav tako diktatura, saj ima odločitev večine prisilni značaj. Adler je menil, da je v vsaki »nesolidarni družbi«, ki je zanj identična z razredno družbo, vsak parlamentarni sklep večine tudi uporaba sile.⁷⁸ Strinjal se je, da kapitalizem lahko izboljša življenjske razmere, toda cilj proletarskega socializma zanj ni le gibanje za materialne interese, temveč tudi za osvoboditev delavskega razreda. S tem mu je postala ideja svobode temeljna misel, vodnica boja delavskega razreda, kljub možnostim izboljšanja materialnih pogojev v kapitalizmu. Izhajajoč iz »svobode« je seveda tako kot ostali avstromarksisti – zavračal boljševisko nedemokratsko oblast, čeprav se zdi, da jo je apriori ocenjeval po neki teoretični abstraktni shemi in

⁷³ O. Bauer je avstromarksizem imenoval za »internacionalno strujo marksističnega centra«. Austromarksizam (O. Bauer, R. Hilferding, M. Adler, K. Renner – Izbor), Zagreb 1982, str. XII. O »avstromarksizmu« glej tudi: N. Leser, Zwischen Reformismus und Bolschewismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis, Wien 1968; P. Kulemann, Am Beispiel des Austromarxismus. Socialdemokratische Arbeiterbewegung in Österreich von Hainfeld bis zur Dollfuß-Diktatur, Hamburg 1979; R. Ratković, Politička teorija austromarksizma, Beograd 1965; Zgodovina marksizma III/1, str. 215–234 (P. Merhav, Socialna demokracija in avstromarksizem) in str. 237–286 (G. Marramao, Med boljševismom in socialno demokracijo: Otto Bauer in politična kultura avstromarksizma).

⁷⁴ »Kaj je pravzaprav bil in je – avstromarksizem? To besedo smo prvič slišali nekaj let pred vojno iz ust ameriškega socialista L. Boudina; ona se je zatem hitro ukoreninila. 'Avstromarksiste' so tedaj imenovali grupo mladih, znansrveno dejavnih avstrijskih tovarišev: Max Adler, Karl Renner, Rudolf Hilferding, Gustav Eckstein, Otto Bauer, Friedrich Adler so bili najbolj znani med njimi.« Austromarksizam (Izbor), str. 8 (O. Bauer: »Austromarxismus«, Arbeiter Zeitung, 3.11. 1927).

⁷⁵ M. Adler, Die Staatsauffassung der Marxismus, Darmstadt 1964.

⁷⁶ Ibidem, str. 126.

⁷⁷ Ibidem, str. 191.

⁷⁸ M. Adler, Politische oder Soziale Demokratie, Berlin 1926. Adlerjeva izvajanja so bolj ali manj podobna Leninovim pogledom na »demokracijo in diktaturo«.

ne po konkretni zgodovinski analizi. Adlerjevi nazori v mnogočem dopolnjujejo O. Bauerja, politično vodilno osebnost avstrijske socialdemokracije po prvi svetovni vojni. V razpravo o problemu revolucije in diktature proletariata je Bauer posegel z zastavljenim vprašanjem »Diktatura svetov ali demokracija?«, ki ga je obravnaval v istimenski brošuri.⁷⁹ Izhajajoč iz zahteve po priznavanju tako specifičnih ekonomskih pogojev kot tudi različnih okoliščin, v katerih se odvijajo politična in družbena dogajanja v posameznih državah, Bauer odgovarja, da ne smemo spraševati: »ali sta diktatura svetov ali demokracija sploh in po sebi pravo sredstvo za osvoboditev proletariata, ali je potrebno za vsako državo za vse čase vzpostaviti demokracijo ali diktaturo. Vprašati se moramo, ali je za našo državo in za naš čas primernejša demokracija ali diktatura?«⁸⁰ Bauer za Avstrijo predpostavlja, da bi proglašenje diktature proletariata sicer povezalo Avstrijo in Rusijo, kar pa bi povzročilo novo vojno z antanto in to spet na škodo že izčrpanega (avstrijskega) naroda; zato revolucija za Avstrijo ni sprejemljiva. Načelno diktature svetov ni zavrnil, poudaril pa je, da je za položaj v Avstriji demokracija najprimernejše sredstvo za prevlado delavskega razreda in končno ustvaritev socialistične preobrazbe družbe.

Teoretična nasprotja med boljševiski in nemškimi socialdemokrati so Bauerja vzpodbudili, da je napisal brošuro o boljševisizmu in socialdemokraciji,⁸¹ v kateri je zavzel sredinsko stališče. Na podlagi analize razvoja ruske družbe je menil, da mora razvoj v Rusiji privedi do politične prevlade kmečkega prebivalstva, saj so tu kmetje v večini! Toda diktatura proletariata v Rusiji je diktatura manjšine, ki bi jo nujno morali zamenjati z demokracijo, ko bodo širše ljudske (kmečke) množice pridobile več politične zavesti. »Ta razvoj se lahko najprej odvija tako, da se ruski kmet počasi nauči izkoristiti vse pravice, ki mu jih daje sovjetska ureditev... Nadaljnji vzpon kmečkega prebivalstva bi moral naposled sovjetski ureditvi odtegniti njeno socialno osnovo. Kajti sovjetska ureditev je le pravna oblika, v kateri se izraža diktatura proletarske manjšine, ki jo omogoča in pospešuje fevdalno barbarstvo kmečkih ljudskih množic. Ko kmetje sami, to je skoraj večina naroda, prevzamejo oblast, morajo razbiti tudi pravno obliko diktature manjšine... Trajna pravna oblika vladavine večine, množic in naroda je demokracija. Diktatura proletariata v Rusiji ni premagovanje demokracije, temveč je faza v razvoju k demokraciji. Despotizem proletariata ima zgodovinsko nalogo, da kmečke množice ruskega ljudstva dvigne iz nekulturnosti, v kateri jo je zadrževal carski despotizem in da šele tako ustvari predpostavke demokracije v Rusiji. Diktatura proletariata v Rusiji torej ni, kakor to proglašča teorija boljševisizma, zadnja končna oblika ruske države, ki se bo obdržala toliko časa, dokler ne bo 'odmrla' sama država; nasprotno, je le prehodna faza v ruskem razvoju, ki bo, v najboljšem primeru, trajala toliko časa, da bodo množice ruskega ljudstva kulturno dozorele za demokratično državo.«⁸² Bauer tako vzroke za nujnost diktature proletariata v Rusiji pripisuje pa

⁷⁹ O. Bauer, *Rätediktatur oder Demokratie?* Wien 1919.

⁸⁰ *Ibidem*, str. 4.

⁸¹ O. Bauer, *Bolschewismus oder Sozialdemokratie*, Wien 1920.

⁸² *Ibidem*, str. 69.

tudi opravičuje z nekulturnostjo ruskega kmečkega prebivalstva in delavskega razreda: »Samo kulturna zaostalost ruskega delavca nam lahko pojasni, zakaj se je morala diktatura proletariata spremeniti iz vladavine samih proletarskih množic v despotizem majhne, napredne manjšine proletariata. Despotski socializem je nujni proizvod razvoja, ki je izzval revolucijo na tisti stopnji razvoja, na kateri ruski kmet še ni bil zrel za politično in ruski delavec ne za industrijsko demokracijo. Despotski socializem je produkt ruske nekulturnosti.«⁸³ Določena specifičnost Bauerjeve koncepcije je v tem, da je v nasprotju z desnimi socialisti teoretično dopuščal možnost in nujnost diktature proletariata v tistih primerih, ko se razporeditev moči med temeljnimi družbenimi razredi ruši kot posledica zaostrenih razrednih nasprotij. »Če demokratični aparat ne more več funkcionirati, morata ali buržoazija ali proletariat z nasilnimi sredstvi vzpostaviti svojo razredno oblast. V tem primeru postane diktatura proletariata edino sredstvo, da bi preprečili brutalno, kontrarevolucionarno diktaturo buržoazije.«⁸⁴ Bauer priznava, da bi se v primeru, če bi proletariat na demokratični način osvojil oblast, buržoazija upirala njegovi vladavini. Tedaj bi se moral parlament, da bi zlomil aktivni odpor buržoazije, poslužiti nasilnih sredstev. »Tudi to lahko imenujemo diktaturo proletariata; toda to je povsem drugačna diktatura kakor diktatura boljševiszma. To ni diktatura proti demokraciji, temveč diktatura demokracije.«⁸⁵ Bauerjeva stališča bi lahko strnili v naslednjo zahtevo: demokratična pot boja za oblast, v primeru odpora buržoazije pa pripravljenost na diktaturo proletariata. Še konkretnjši je bil na kongresu v Linzu (1926) pri pojasnjevanju svojih tez, ki jih je kongres uvrstil v strankin program: »Buržoazija ne bo lahko spustila oblasti iz rok, tudi kadar bo izgubila večino ljudstva. Tista, ki sedaj vlada demokratično, bo tedaj postala antidemokratična, monarhistična ali fašistična. Uporabila bo vsa sredstva, da bi se obdržala na oblasti... Ko bo prišel trenutek, da bi lahko mi po demokratični poti osvojili oblast, bo buržoazija poskušala zlomiti demokracijo in vzpostaviti fašistično diktaturo. Kaj lahko storimo, da do tega ne bo prišlo? Moramo se vzgajati in pripravljati na samoobrambo.«⁸⁶ Naš novi partijski program narekuje: samo v primeru, da si buržoazija ne bo upala napasti demokracije, samo v tem primeru bi lahko mi zmagali na demokratičen način. Če pa si bo upala zrušiti demokracijo, potem proletariat nima druge možnosti, kot da oblast osvoji s silo.«⁸⁷ Vloga sile je tako postala v stališčih Bauerja in v programu avstrijske socialdemokracije popolnoma defenzivna, kar je pomenilo, da so taktiko in boj proletariata in stranke usmerjali predvsem v parlamentarizem in vero v volilne zmage.

⁸³ Ibidem, str. 63–64.

⁸⁴ Ibidem, str. 114.

⁸⁵ Ibidem, str. 113.

⁸⁶ Z zmago fašizma najprej v Italiji, potem v Nemčiji in Avstriji se je uresničila možna opcija ohranitve buržoazne oblasti s fašistično diktaturo, ni pa se uresničilo stališče avstromarksistov, da bo proletariat s samoobrambo sposoben preprečiti odpravo demokracije, še manj pa osvojiti oblast.

⁸⁷ Austromarksizam (Izbor), str. 345–346 (Zaključki partijskega kongresa u Linzu, 3.11. 1926); Protokoll des Parteitages (Linz, 1926), Wien 1926.

Omenjena stališča O. Bauerja in M. Adlerja o diktaturi in demokraciji so v teoriji in praksi zastopali tudi ostali voditelji dunajske internacionale (F. Adler, R. Hilferding, J. Martov, A. Crispian, P. E. Faure), kar potrjuje, da je avstromarksizem dal idejno usmeritev »sredinski« internacionali. V praksi je »združenje« nastopalo kot pobudnik enotnosti delavskega gibanja, ne glede na razcep, ki je nastal za časa vojne 1914–1918 in še posebno z ustanovitvijo bernske in moskovske internacionale. Čeprav so v teoriji priznavali možnost vzpostavitve diktature proletariata z revolucionarnimi metodami, so v praksi dajali prednost osvojitvi oblasti po mirni poti, s parlamentarno večino. Njihova ideja o kombiniranju oblasti delavskih svetov s sistemom meščanske demokracije je doživela neuspeh v praksi – z likvidacijo delavskih svetov in utrditvijo meščanske oblasti, kot je bil to primer v Nemčiji in Avstriji. Nedoročena in največkrat protislovna (sredinska) stališča so dunajsko internacionalo postopoma pripeljala na pozicije bernske internacionale. Delavska skupnost /IASP/ se je po neuspeli skupni konferenci predstavnikov treh internacional (aprila 1922 v Berlinu)⁸⁸ združila na kongresu v Hamburgu (21. maja 1923) z reformistično usmerjeno internacionalo v Socialistično delavsko internacionalo /SAI/⁸⁹.

⁸⁸ Protokoll der Internationalen Konferenz. Der drei Internationalen Exekutivkomitèes in Berlin vom 2. bis 5. April 1922, Wien 1922.

⁸⁹ Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeitskongress in Hamburg 21. bis 25. Mai 1923, Berlin 1923; A. Panaccione, Fonti per la storia della Internazionale Operaia e Socialista 1923–1940, Annali della Fondazione Giangiacomo Feltrinelli 23/1983–84, Milano, str. 3–44; Geschichte der Sozialistischen Arbeiter-Internationale 1923–1940 (Von einem Autorenkollektiv unter Leitung von W. Kowalski), Berlin 1985.

LES EFFORTS DU CAMP SOCIAL-DÉMOCRATE POUR UNE NOUVELLE REVIVENCE DE LA
DEUXIÈME INTERNATIONALE DANS LES ANNÉES 1918–1923

R é s u m é

Dans son article, l'auteur constate que le contraste d'idées dans le mouvement socialiste international en ce qui concerne les questions fondamentales telles que la guerre, la paix, la révolution, le socialisme était si fort qu'il ne pouvait amener à «une réconciliation», à une nouvelle union de nombreux courants socialistes en une organisation internationale homogène. Parallèlement aux efforts des bolchéviks et de la gauche européenne de constituer une nouvelle internationale (communiste), il était en cours une action de la part des partis majoritaires réformistes des sociaux-démocrates pour renouveler dans les conditions d'après-guerre une deuxième internationale. La conférence des socialistes de droite et du centre de Berne (en février 1919) discutait du problème «fatal» d'une nouvelle réunification du mouvement socialiste – de la «démocratie et dictature» ou bien des positions à prendre vis-à-vis la révolution des bolchéviks, le mouvement séparatiste de Zimmerwald ainsi que vis-à-vis les forces de gauche de la Deuxième internationale. Tandis que la droite insistait sur la démocratie en tant que condition pour la promotion et la conservation de la société socialiste et refusait les «méthodes de dictature qui mènent à la guerre civile et en phase finale à la dictature de la réaction» inacceptables pour le socialisme, les centristes continuaient à s'abstenir de juger négativement toute opinion des bolchéviks puisque cela ne ferait qu'aggraver le procès de l'union pour l'avenir des prolétaires de tous les pays. Même à la conférence de Luzern (en août 1919) les centristes se sont efforcés toujours à normaliser les rapports avec les bolchéviks russes et – malgré la position négative que le 1er congrès avait prise en ce qui concernait la démocratie sociale – ils continuaient à croire dans la possibilité de former «un front uni» de la classe ouvrière dans le cadre d'une internationale. En refusant les initiatives et les points de vue de la minorité, la majorité de droite centriste rappelait les principes de la démocratie parlementaire qui refusaient toute forme de dictature tout système bolchévik compris. Et c'était juste sur les opinions contraires sur la Russie bolchévique qu'échoua l'essai de rétablir la IIe Internationale puisque sous l'influence du bouillonnement révolutionnaire générale en Europe et par la contradiction avec la politique de la majorité, les partis centristes du parti social-démocrate commençaient à s'éloigner de plus en plus des idées de l'Internationale de Berne.

La conférence centriste qui a été organisée en février 1921 à Vienne n'était en fait que la réponse ou bien la preuve du désaccord des centristes avec l'orientation politique de la IIe et de la IIIe Internationale: ils reprochaient à la première qu'elle se rendait par sa politique subordonnée aux intérêts de la bourgeoisie ce qui était inacceptable au temps des manifestations révolutionnaires du prolétariat et lors de l'éveil des peuples coloniaux: et ils répondaient à la deuxième qu'elle n'acceptait pas les «vingt-et-une conditions» dictées et de créées sa propre internationale. Le but de l'Internationale de Vienne était de lier le prolétariat entier du monde en une organisation internationale commune: «On ne peut s'attendre à réaliser ce devoir principal» – disait F. Adler – «ni à l'aide de la IIe Internationale défectueuse et défensive ni à l'aide du prolétariat russe majoritaire ou de l'offensive unilatérale de KI où le prolétariat anglais n'était pas compris.» Les partis appartenant au «centre» international se rangeaient au courant du milieu entre le réformisme et la révolution bolchévique: leur orientation idéologique fut déterminée par les représentants de l'austromarxisme. Dans les circonstances sociales calmes ils voyaient le chemin vers la société socialiste à l'intérieur du capitalisme réformé. A l'opposition de la droite, les austromarxistes voyaient la possibilité d'instaurer la dictature du prolétariat à l'aide des méthodes révolutionnaires quoiqu'en pratique ils favorisaient la prise du pouvoir par des méthodes pacifiques, par exemple par la majorité parlementaire. L'internationale de Berne et celle de Vienne après la conférence des trois échouée (à Berlin en avril 1922) se sont réunies en Internationale socialiste des ouvriers.